

ДЕМОГРАФСКА ХАРАКТЕРИСТИКА НА ИКОНОМИЧЕСКИ АКТИВНОТО НАСЕЛЕНИЕ В БЪЛГАРИЯ ПО ОБРАЗОВАТЕЛНИ КАТЕГОРИИ СПОРЕД ПРЕБРОЯВАНИЯТА НА НАСЕЛЕНИЕТО ПРЕЗ ПЕРИОДА 1985 - 2011 ГОДИНА

*Адриана Христова**

Въведение

Статията има за цел да представи резултатите от изучаването и анализа на промените в структурата на икономически активното население в България по образование през периода на преход към пазарна икономика.

Изследването обхваща развитието на икономически активното население в страната през последните няколко десетилетия. Това е период на трансформации в цялото общество, който засяга всички сфери на икономическия, политическия и социалния живот. Този период на преход е от особена важност, тъй като страната е изправена пред сериозен проблем. От една страна, той е свързан с намалението на размера на икономически активното население, съпроводено с високо равнище на безработица, а от друга - наблюдават се съществени изменения в качествените характеристики на икономически активното население.

Предмет на изследването е разкриването на промените в равнището на икономическа активност през посочения период в зависимост от комбинацията на четири социално-демографски признака - пол, възраст, местоживееене и степен на образование. Чрез комбинацията на тези четири признака се изследват промените в равнището на икономическата активност на населението от различни поколения и се проследяват тенденциите на изменението ѝ през преходния период.

През последните години в България са проведени редица изследвания върху икономически активното население, които условно могат да се обединят в няколко групи. При едните се изследва размерът на икономически активното население или работната сила и двете им съставни части - заети и безработни, както и изменението на този размер през посочения период (Борисова, 2011; Филева, 2010; Борисова, 2007; Шопов, 2005; Цанов, 1996; Кънев, 2005; Белева, 2001; Гоев, 1997; и др.).

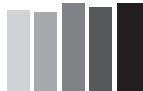
Друга група са чисто икономически изследвания, в които се акцентира върху инвестициите и работната заплата като фактори за развитието на човешкия капитал (Балабанов, 2004; Зарева, 2010; Дулевски, 2009; Матев, 2004; Владимирова, 2007; и др.). Анализи се правят и на количествените характе-

* Докторант в ИИНЧ към БАН; e-mail: addrianadebi@abv.bg.

ристики на активното население и работната сила по пол, области, отрасли (Владимирова, 2000; и др.).

Трета група изследвания се занимава с образованието на икономически активното население. Пример за такъв вид са изследванията на Димитрова, 2012; Атанасова, 2010; Луканова, 2004 и 2008; Матев, 2009; Цанов, 1996 и 2002; Зарева, 2004 и 2010; Георгиева, 2010; Лулански, 2001; Минков, 1984; и други.

В настоящата статия се използват определенията за икономически активно население, заети и безработни лица, дефинирани в преброяванията на населението. От методологичните бележки на преброяванията на населението през отделните години се установява, че по отношение на дефинициите на тези категории население съществуват някои различия. В проведеното през 1985 г. преброяване на населението за икономически активни лица са възприети тези, които през календарната година са работили повече от 3 месеца. Тогава изобщо не са регистрирани безработни лица. След настъпилите политически и икономически промени в страната в методологията на преброяването през 1992 г. в категорията икономически активно население се включват зетите и безработните лица. Зети лица са тези, които към момента на преброяването работят и получават работна заплата или друг доход независимо от продължителността на работния ден, включително и тези, които временно отсъстват от работа по различни причини, които не водят до прекратяване на трудовите договори. За безработни са възприети лицата в трудоспособна възраст, които към момента на преброяването нямат работа, но желаят да работят и търсят активно работа. Изключват се лицата, които получават пенсия за прослужено време или друга лична пенсия. С малки редакционни корекции тези дефиниции са прилагани при изследване на икономическата активност на населението и по време на преброяването на населението през 2001 година. При последното преброяване на населението през 2011 г. в съответствие с методологичните изисквания и дефинициите, регламентирани в българското и европейското законодателство, са направени по-съществени изменения на дефинициите и прилагането на допълнителни критерии при установяването на тези категории. В категорията на зетите са отнесени лицата на 15 и повече навършени години, които през периода на наблюдение (една седмица преди критичния момент на преброяването) са работили поне 1 час срещу възнаграждение в пари, натура или друг доход. Тук са включени и лицата, които не са работили през периода, но имат работа, от която временно са отсъствали по различни причини. За безработни са определени лицата на възраст 15 и повече навършени години, които са били без работа през този период, предприели са стъпки за търсене на работа и са на разположение за наемане на работа или осигуряване на самостоятелна заетост. Така приложените критерии за определяне на зетите и безработните лица при последното преброяване на населението в голяма степен се доближават до

дефинициите, които се използват в наблюдението на работната сила¹, в което фактически се изследва категорията текущо икономически активно население.

Изследването е структурирано в две части. В първата част е направена характеристика на промените в икономически активното население на страната за периода 1985 - 2011 година. Проследена е динамиката, както и измененията в структурите на активните, заетите и безработните лица по пол и местоживеене. Втората част на изследването е посветена на демографската характеристика на промените в икономически активното население по образователни категории през изследвания период.

За измерване на образователното равнище на икономически активното население се използва понятието „образователна структура на икономически активното население”. Според него икономически активното население се разпределя на няколко групи в зависимост от завършената степен на образование. Разглеждат се четири агрегирани образователни групи, наречени категории. В категорията с високо образование се включват лицата с трите образователни степени на висшето образование - „бакалавър”, „магистър” и „доктор”, и образователните степени полувисше образование и висше „специалист”, наблюдавани при предходните преброявания. Във втората категория се включват лица, завършили средно специално и средно гимназиално образование. В категорията на нискообразованите се включват лицата, завършили основно образование, а в категорията на необразованите се включват лицата с начално, незавършено начално образование и неграмотните. При съвременните изисквания на пазара на труда за образование и квалификация лицата със завършено начално образование практически са неграмотни, поради което за целите на изследването те са обединени в една обща група с неграмотните лица. Тази категория представлява особен интерес, тъй като за нея рискът от „изхвърляне“ от пазара на труда през преходния период е висок. Групирането в избраните четири категории обединява икономически активните лица с близки степени на образование, които са и с приблизително равни шансове за намиране или запазване на работата си при „излизане” на пазара на труда. То позволява да се очертаят по-отчетливо и да се анализират тенденциите на изменение на равнищата на икономическа активност в зависимост от четирите обобщени равнища на образование.

Информационна база на изследването са резултатите от преброяванията на населението у нас през 1985, 1992, 2001 и 2011 година. Причината за избор на та-

¹ Според методологията на Евростат, която се прилага от НСИ в наблюдението на работната сила, заети лица са тези на възраст 15 и повече години, които през седмицата на наблюдение извършват работа за производство на стоки и услуги поне 1 час или имат работа, от която временно отсъстват поради различни причини. Безработни са лицата на възраст 15 - 74 години, които нямат работа през наблюдавания период, но активно търсят работа през период от 4 седмици и са на разположение да започнат работа до 2 седмици след края на наблюдавания период.

къв дълъг период от време, през който се извършва дълбока и коренна промяна в икономическата система на страната, е свързана с намерението да се открият най-важните, дългосрочни и стабилни тенденции на развитие и възпроизводство на образователната структура на икономически активното население.

I. Изменение на основните демографски характеристики на икономически активното население

През разглеждания период се наблюдава тенденция на трайно намаление на общия брой на икономически активните лица (табл. 1). Намалението започва от края на 80-те години на XX век. То е най-голямо през 1992 г. - индексът на намаление е 84%. През периода 1992 - 2001 г. намалението е незначително, а след 2001 г. отново се засилва и през 2011 г. показателят вече достига 71% спрямо базовото равнище от 1985 година.

1. Индекси на изменение на броя на икономически активните лица по пол и години на преброяванията

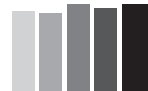
	(1985 = 100)		
	1992	2001	2011
Общо	83.9	82.3	71.1
Мъже	82.8	83.8	71.5
Жени	85.1	80.6	70.5

Източник: Изчисленията са направени по данни на НСИ, Публикации от преброяванията на населението през периода 1985 - 2011 година.

През първата и последната трета от периода при активните мъже и жени има силно намаление. Разлика по пол се наблюдава през периода 1992 - 2001 г., като при жените намалението е с близо 5 пункта - 85.1% през 1992 г. и 80.6% през 2001 година. При мъжете за този период не се наблюдават съществени изменения - има увеличение от 1 пункт.

Получените резултати показват, че тенденцията на намаление на броя на икономически активното население засяга в почти еднаква степен и двата пола. Това ни дава основание да предполагаме, че факторите, които оказват влияние върху този процес, са подобни при мъжете и при жените.

Процесът на намаление засяга и основната част от икономически активното население - заетите лица. През разглеждания период най-значително е намалението в броя на заетите в началото на периода - с 30 пункта през 1992 г. спрямо 1985 г. (табл. 2). Процесът на намаление продължава до 2001 г., когато броят на заетите е почти два пъти по-малък в сравнение с базовата година. През последната трета от периода се наблюдава слабо увеличение,

въпреки което през 2011 г. показателят остава с 40 пункта по-нисък от съответния през 1985 година.

Тенденцията на намаление на заетите мъже и жени съвпада с описаната за всички заети тенденция по посока, размер и скорост. Разликите в индексите на изменение по пол са незначителни (в рамките на един пункт).

2. Индекси на изменение на броя на заетите лица по пол и години на преброяванията

(1985 = 100)

	1992	2001	2011
Общо	70.1	55.4	60.5
Мъже	69.6	55.9	60.0
Жени	70.7	54.9	61.1

Източник: Изчисленията са направени по данни на НСИ, Публикации от преброяванията на населението през периода 1985 - 2011 година.

Намалението при заетите лица е по-силно изразено отколкото при активните лица. Разликата между индексите на изменение на заетите лица с постоянна база нараства силно през 90-те години и достига най-високата си стойност през 2001 г. - 27 пункта, след което до края на периода намалява до 10 пункта. И при заетите, и при активните лица няма значими разлики по пол спрямо общата тенденция.

Тъй като през 1985 г. безработните лица не са наблюдавани, анализът за тази категория икономически активни лица започва от 1992 година. До 2001 г. има значително и бързо нарастване на броя на безработните лица - почти два пъти в сравнение с базовата 1992 г. (табл. 3). През последната трета от периода броят на безработните намалява съществено и в края на периода размерът на тази група вече е доста под равнището от 1992 г. (76.6 пункта).

3. Индекси на изменение на броя на безработните лица по пол и години на преброяванията

(1992 = 100)

	1985	1992	2001	2011
Общо	-	100.0	194.6	76.6
Мъже	-	100.0	211.3	87.7
Жени	-	100.0	178.0	65.6

Източник: Изчисленията са направени по: НСИ, Публикации от Преброяванията на населението през периода 1992 - 2011 година.

Като цяло тенденциите на изменение на броя на безработните лица от двата пола следват общата тенденция за тази категория през разглеждания период. Увеличението през 2001 г. е по-забележимо при мъжете - 211.3 пункта срещу 178.0 пункта при жените. Последвалото намаление до края на периода е по-изразено при жените в сравнение с базовата 1992 година.

В резултат на тези изменения в края на периода броят на безработните мъже е значително по-висок от този на безработните жени - с почти 1/4 (283 хил. мъже и 212 хил. жени). Различията по пол в разглеждания показател нарастват през последната трета на периода. Това различие може да се дължи на няколко причини. От една страна, съществена роля играят промените в отрасловата структура на икономиката, в която нараства делът на услугите. Работните места, които се откриват, са по-подходящи и по-предпочитани от жените. От друга страна, при по-продължителна безработица жените много по-често попадат в групата на обезкуражените лица, т.е. отпадат от икономически активното население и попадат в групата на икономически неактивните лица, заети само с домашни или семейни задължения.

Независимо от описаните процеси на изменение разпределенията по пол на икономически активните и на заетите лица се характеризират с голяма стабилност през разглеждания период. Разликите в съответните дялове на всеки пол и при активните, и при заетите лица са в рамките на 1 пункт (табл. 4).

4. Структура на икономически активните и заетите лица по пол и години на преброяванията

	1985	1992	2001	2011
Активни лица				
Общо	100.0	100.0	100.0	100.0
Мъже	52.3	51.6	53.3	52.7
Жени	47.7	48.4	46.7	47.3
Заети лица				
Общо	100.0	100.0	100.0	100.0
Мъже	52.3	51.9	52.8	51.9
Жени	47.7	48.1	47.2	48.1

Източник: Изчисленията са направени по данни на НСИ, Публикации от преброяванията на населението през периода 1985 - 2011 година.

Описаните тенденции на изменение на броя на икономически активното население и на двете му основни групи през преходния период могат да се дължат на няколко основни причини. Главната причина е свързана с промените в структурата на икономиката, които са много дълбоки и засягат всички отрасли през анализирания период. Съществени промени настъпиха и

в политиката на държавата при регулиране на пазара на труда. Сред възможните причини могат да се посочат още развитието на новите технологии, вследствие на което се повишиха изискванията към квалификацията, образованието и уменията; присъединяването на България към ЕС, което улесни мобилността на населението в трудоспособна възраст и разшири възможностите за обучение, намиране и смяна на работата, и други.

Тенденции на намаление се наблюдават и при анализа на изменението на броя на икономически активните, заетите и безработните лица по местоживеење - градове и села (табл. 5). Следва да се отбележи, че още в началото на разглеждания период индексите на изменение на икономически активното население са по-високи в градовете. Измененията, които настъпват в тях през периода 1992 - 2001 г., са незначителни - под 1 пункт.

5. Индекси на изменение на броя на икономически активните, заетите и безработните лица по местоживеење и години на преброяванията

	1985	1992	2001	2011
Активни лица				
Активни	100.0	88.1	88.8	83.8
Заети	100.0	74.7	62.9	73.0
Безработни	x	100.0	193.5	80.7
Заети лица				
Активни	100.0	75.2	68.8	44.6
Заети	100.0	60.6	40.1	34.5
Безработни	x	100.0	196.7	68.9

Източник: Изчисленията са направени по данни на НСИ, Публикации от преброяванията на населението през периода 1985 - 2011 година.

В селата се наблюдава трайно и стабилно намаление на активните и заетите лица през целия период. Индексът от 60.6 пункта през 1992 г. достига до 34.5 пункта през 2011 година. В градовете намалението на заетите също е голямо и достига връхната си точка през 2001 г. (62.9 пункта). То е последвано от известно увеличение до края на периода, въпреки което броят на заетите остава значително под равнището от 1992 година.

В градовете намалението също засяга активните и заетите лица до 1992 година. През следващите десет години до 2001 г. не настъпват съществени изменения в броя на активните лица, след което отново се регистрира намаление. При заетите лица процесът на намаление продължава до 2001 г., след което до 2011 г. броят на заетите се увеличава и се доближава до равнището от 1992 година.

Констатираните големи различия в показателите за градовете и селата могат да се дължат на няколко причини: застаряване на селското население вследствие на засилващия се процес на урбанизация, по-добрите условия на живот и по-развития пазар на труда в градовете. Съществена роля играе и динамиката на структурните изменения по сектори и отрасли на икономиката. Влияние оказва и отварянето на националните пазари, което доведе до намаляване на дела на селскостопанската продукция, произведена у нас, вследствие на вноса на евтина селскостопанска продукция, и други.

В резултат на описаните тенденции се наблюдава непрекъснато и плавно увеличение на дела на градското население в общото икономически активно население на страната (табл. 6).

6. Структура на икономически активните и заетите лица по местоживеене и години на преброяванията

	(Проценти)			
	1985	1992	2001	2011
Активни лица				
Общо	100.0	100.0	100.0	100.0
В градовете	67.4	70.8	72.8	79.6
В селата	32.6	29.2	27.2	20.4
Заети лица				
Общо	100.0	100.0	100.0	100.0
В градовете	67.4	71.9	76.5	81.4
В селата	32.6	28.1	23.5	18.6

Източник: Изчисленията са направени по данни на НСИ, Публикации от преброяванията на населението през периода 1985 - 2011 година.

В селата се наблюдава обратен процес на стабилно намаление на дела на икономически активното население, което е най-силно изразено в последната трета от периода. Съотношението градове - села при икономически активното население от 2:1 през 1985 г. се променя на 4:1 през 2011 година. Аналогична е тенденцията в структурата на заетите през разглеждания период, като съответните относителни дялове на заетите лица са приблизително еднакви с тези на активните лица до 1992 година. След това до края на периода относителният дял на заетите лица в селата е по-нисък (с 2 до 4 пункта) от съответния дял на активните лица в селата. Това показва, че намалението на заетите в селата е малко по-изразено отколкото намалението на икономически активното население в тях.

II. Изменение на основните демографски характеристики на икономически активното население по образователни категории

След като са установени промените в броя и структурите по пол и местоживеене на икономически активното население и заетите лица, се анализират четирите категории образование, възприети в изследването, по основни демографски признаци.

В началото на наблюдавания период активните лица със средно и с ниско образование са с най-голям и почти еднакъв относителен дял от икономически активното население по категории образование (табл. 7). Активните лица с високо образование и необразованите лица също са с приблизително еднакви дялове - с минимален превес на категорията лица с високо образование.

7. Структура на икономически активното население по образователни категории и години на преброяванията

Години на преброяванията	Общо	Образователни категории (Проценти)			
		висока	средна	ниска	необразовани
1985	100.0	13.8	38.8	35.2	12.3
1992	100.0	17.6	49.4	26.8	6.3
2001	100.0	20.8	53.3	21.4	4.6
2011	100.0	29.9	54.6	12.7	2.7

Източник: Изчисленията са направени по данни на НСИ, Публикации от преброяванията на населението през периода 1985 - 2011 година.

През разглеждания период делът на средните се увеличава и надхвърля 50% от общия брой на икономически активното население през 2001 година. Делът на високообразованите е нараснал над 2 пъти през разглеждания период и през 2011 г. вече се доближава до 1/3 от икономически активното население на страната. През периода делът на необразованите спада и през 2011 г. има почти пренебрежимо малка стойност (2.7%). Делът на тази категория намалява 2 пъти още през 1992 г. - от 12.3% през базовата 1985 г. на 6.3% през 1992 година. Значително е и намалението при нискообразованите - почти 3 пъти (от 35.2% през 1985 г. на 12.7% през 2011 г., или от 165 хил. през 1985 г. на 423 хил. през 2011 г.).

Получените резултати показват, че разглежданият период се характеризира с трайна тенденция на повишаване на образователното равнище на активното население. Причините за това могат да бъдат много, но основните са няколко. Най-напред, промените, които настъпиха в търсенето и предлагането на труд

в периода след 1985 г., са продиктувани от структурните промени в икономиката. Присъединяването на страната към ЕС също наложи промени в подготовката и квалификацията на икономически активните лица, както и в необходимостта от промени в образователната им структура. Те следва да бъдат насочени към увеличаване на активното население с по-високо образователно равнище с цел покриване на изискванията на пазара на труда.

Подобни са тенденциите, които се наблюдават и при заетите лица по категории образование през анализирания период (табл. 8).

8. Структура на заетите лица по образователни категории и години на преброяванията

(Проценти)

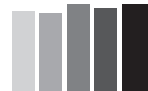
Години на преброяванията	Общо	Образователни категории			
		висока	средна	ниска	необразовани
1985	100.0	13.8	38.8	35.2	12.3
1992	100.0	19.4	49.7	25.5	5.4
2001	100.0	26.7	55.1	16.2	2.1
2011	100.0	32.9	55.1	10.5	1.4

Източник: Изчисленията са направени по данни на НСИ, Публикации от преброяванията на населението през периода 1985 - 2011 година.

Заетите със средно образование са 1/2 от общия брой на заетите в страната след 2001 година. Относителният дял на заетите лица с ниско образователно равнище, който също е около 1/3 през 1985 г., намалява над 3 пъти - от 35.2% през базовата 1985 г. на 10.5% през 2011 година. Почти трикратно увеличение се наблюдава и в дела на високообразованите през разглеждания период.

В края на периода най-ниски са дяловете на заетите лица с ниско образование и на необразованите - делът на последните е пренебрежимо нисък (1.4%, или 40 797 души). Половината от всички заети лица са със средно образование (1 562 хил. души). Тези промени в структурата на заетите лица по образование имат положителна посока и са израз на растящото образователно равнище на икономически активното население у нас. Образованието се превръща в средство за възстановяване и поддържане на равновесието на пазара на труда (Лулански, 2001).

По-високото образователно равнище има определящо значение и за по-висока заетост. Ето защо акцентът трябва да се поставя върху повишаване на образователното равнище, върху квалификацията и преквалификацията на кадрите. Образователното ниво на икономически активното население е

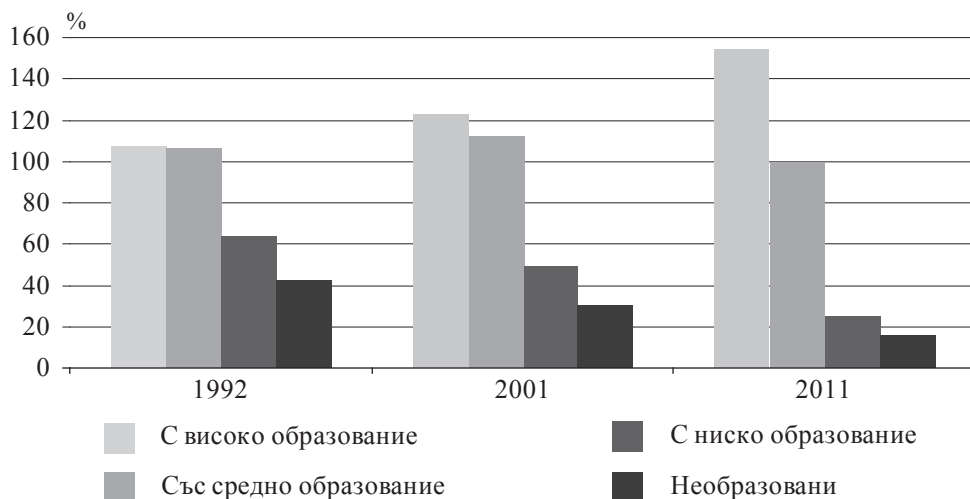

от изключително значение за бъдещото икономическо и социално развитие на страната, за да може тя да постигне целите и изискванията за обществено развитие в **Европа на знанието**.

Анализът на образователните структури на икономически активното население и заетите лица показва положителни промени през разглеждания период: нарастват дяловете на активните и на заетите лица със средно и по-високо образование и намалява делът на лицата с ниско образователно равнище и на необразованите сред заетите и активните. На фиг. 1 и 2 са представени индексите на изменение на броя на изучаваните категории по образование при активните и заетите лица.

През разглеждания период е налице стабилен растеж на броя на активните лица с високо образование. При активните лица със средно образование увеличението е по-слабо изразено и продължава до 2001 г., а в последната трета на периода показателят намалява и през 2011 г. се връща до базовото равнище от 1985 година. При лицата с ниско образование и необразованите се наблюдават обратни процеси - на значително съкращение. През 2011 г. показателите вече имат стойности съответно 25.6 и 15.9% спрямо равнищата от 1985 година.

Фиг. 1. Индекси на изменение на броя на активните лица по образователни категории и години на преброяванията (1985 = 100)

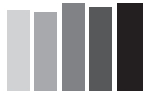
Източник: Изчисленията са направени по данни на НСИ, Публикации от преброяванията на населението през периода 1985 - 2011 година.

Аналогични са тенденциите и при заетите лица от всички образователни категории през изучавания период. Наблюдава се силно намаление в първата и последната трета от периода при нискообразованите и необразованите. При необразованите лица намалението е с по-голяма скорост - 30.9% през 1992 г. и 7.1% в края на периода (от 177 хил. през 1992 г. на 41 хил. през 2011 г.), срещу съответно 50.9 и 18.1% при заетите с ниско образование (от 840 хил. през 1992 г. на 299 хил. през 2011 г.). Доста по-слабо е намалението на броя на заетите със средно образование. При тях процесът на намаление продължава до 2001 г., а през последната трета от периода започва увеличение, въпреки което показателят през 2011 г. е с 14 пункта по-нисък в сравнение със стойността му през базовата година (от 1 632 хил. през 1992 г. на 1 562 хил. през 2011 г.).

Фиг. 2. Индекси на изменение на броя на заетите лица по образователни категории и години на преброяванията (1985 = 100)

Източник: Изчисленията са направени по данни на НСИ, Публикации от преброяванията на населението през периода 1985 - 2011 година.

Реализацията на икономически активните лица се основава в голяма степен на притежаването на определена квалификация - знания, умения, навици и нагласи, които се определят от завършената степен на образование (Захариева, 2007).

Преминаването от икономика, подчинена на принципа на пълна заетост на трудоспособното население, към пазарна икономика с господстващ принцип за ефективност, предизвиква сериозен проблем, свързан с осигуряването на заетост на трудоспособното население с по-ниско образование и квалификация. Промените, които настъпват в заетостта при различните образователни групи, са естествено продиктувани от новите изисквания на пазара на труда. Увеличава се дялът на заетите лица с по-високо образователно равнище, което е и предпоставка за постигане на по-висока ефективност на производството и по-висока производителност на труда.

Възрастта е съществен демографски признак при анализа на икономически активното население поради установената силна зависимост между възрастта на индивида и икономическата му активност. В анализа е изследвано повъзрастовото разпределение в различните категории образование на икономически активното население на страната и на заетите по пол и местоживеене. За по-голяма яснота при открояване на тенденциите на развитие в анализа се използват три агрегирани групи по възраст: под 35 години, 35 - 49 години и над 50 години.

Според измененията в разпределението по възраст на икономически активното население през разглеждания период могат да се обособят два етапа - до и след 1992 година. През първия етап се наблюдават сравнително високи дялове на младата и средната част от икономически активното население. До 1992 г. относителният дял за възрастовата група 35 - 49 години се увеличава (с над 6 пункта). В същото време се наблюдава съкращаване на дела на икономически активното население на възраст над 50 години с почти 1/3 (табл. 9). През втория етап се наблюдава процес на стабилно намаление на икономически активното население под 35 години, което е особено интензивно през последната трета от периода. В същото време протича обратен процес на увеличение на дела на активните лица на възраст над 50 години. Техният относителен дял през 2011 г. достига до 28.3% от общия брой на икономически активното население. Намаление в относителния дял се наблюдава и при възрастовата група 35 - 49 години, но то е по-силно до 2001 г., след което процесът се забавя. Като цяло получените резултати показват процес на трайно застаряване на икономически активното население както на върха, така и в основата на възрастовата пирамида.

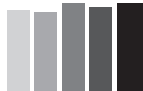
9. Структура на икономически активното население по възрастови групи, категории образование и години на преброяванията

(Проценти)

Възрастови групи	Общо	Образователни категории			
		висока	средна	ниска	необразовани
1985					
Общо	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
Под 35	39.0	39.5	54.1	29.5	17.8
35 - 49	36.7	41.9	33.4	40.5	30.5
Над 50	24.3	18.5	12.5	30.1	51.7
1992					
Общо	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
Под 35	40.6	34.0	50.2	30.1	29.0
35 - 49	42.8	49.4	40.2	45.1	34.4
Над 50	16.6	16.6	9.6	24.8	36.6
2001					
Общо	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
Под 35	40.2	34.3	43.5	36.2	48.3
35 - 49	39.4	44.7	40.2	34.9	26.4
Над 50	20.4	21.0	16.3	28.9	25.3
2011					
Общо	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
Под 35	33.3	32.1	33.3	32.5	51.2
35 - 49	38.4	39.0	39.4	35.1	27.9
Над 50	28.3	28.9	27.3	32.4	20.9

Източник: Изчисленията са направени по данни на НСИ, Публикации от преброяванията на населението през периода 1985 - 2011 година.

Съществуват значителни различия в разпределенията по възраст на икономически активното население между отделните категории образование през базовата година. Лицата с високо образователно равнище имат сравнително млада възрастова структура в началото на периода: дялът на високите възрасти над 50 години в тази категория е по-нисък от общия за икономически активното население (с 6 пункта). От самото начало на анализирания период в тази категория се наблюдава постоянно намаляване на относителния дял на младите, като в края на периода той вече е под 1/3 от общия брой активни лица в тази категория. До 1992 г. бързо се увеличава относителният дял на средната възрастова група (с над 7 пункта), след

което започва намаление и през 2011 г. неговата стойност вече е под базовото равнище. Делът на активните лица на възраст над 50 години започва да се увеличава, особено след 1992 година. В края на периода той вече се доближава по размер до дела на младите. Всичко това показва процес на бързо остаряване на икономически активното население с високо образование в рамките на разглеждания период.

През 1985 г. категорията икономически активно население със средно образование се отличава с най-младата възрастова структура сред четирите категории по образование. Делът на младите надхвърля 1/2 от общия брой, а делът на лицата над 50 години е най-нисък измежду всички категории по образование. До края на периода сред тази категория активни лица протича процес на интензивно намаление на младите под 35 години и бързо увеличение на тези над 50 години. В резултат на това в края на периода възрастовото разпределение на среднистите е много близко до разпределението на висшистите. Получените резултати говорят за най-силно изразено застаряване на икономически активното население именно в тази образователна категория между четирите сравнявани.

Възрастовото разпределение на активните лица с ниско образование се отличава още през 1985 г. с висок дял на лицата над 50 години и сравнително по-нисък дял на младите. Това съотношение се запазва до края на периода въпреки известни флукутации на показателите. В края на периода съотношенията между дяловете на трите възрастови групи в тази образователна категория са приблизително еднакви.

Тревожни изменения се наблюдават сред най-нискोकвалифицираното население. В началото на периода най-голям е дялът на лицата над 50 години, които са 1/2 от общия брой в тази категория. В края на периода вече половината от необразованите икономически активни лица са от възрастовата група под 35 години. Няма съществени промени през разглеждания период в дела на средната възрастова група.

Силното подмладяване на неквалифицираното население обикновено се смята за много неблагоприятна тенденция в съвременните условия. В конкретния случай обаче трябва да се вземе предвид значителното намаляване - и абсолютно, и относително на тази категория икономически активно население през разглеждания период (през 1985 г. общият брой на необразованите е 575 хил. души, като на възраст под 35 години са 102 хиляди, а през 2011 г. е 91 хил., като на възраст под 35 години са 47 хиляди).

В резултат на процесите на остаряване на населението в края на периода се забелязва значително доближаване на възрастовите разпределения в три от образователните категории. Изключение прави категорията на необразованите, където се наблюдава значително подмладяване на възрастовата структура.

Допълнителна аналитична информация се получава при комбиниране на признаците икономическа активност, образование, възраст и пол (табл. 10 и 11). Наблюдават се съществени различия във възрастовите структури на активното население по пол в началото на периода. Докато при жените в базовата година дялът на икономически активните лица под 35 години е най-голям и

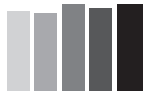
са налице съществени различия между относителните дялове на трите възрастови групи, то при мъжете трите възрастови групи имат приблизително еднакви дялове. Въпреки известните колебания в рамките на разглеждания период при мъжете през 2011 г. тези съотношения са много близки до регистрираните през 1985 година. При жените в дяловете на възрастовите групи под 35 години и над 50 години се наблюдават изменения с противоположна посока - намаление на младите и увеличение на възрастните. Изменението е от порядъка на 10 пункта и за двата показателя. Делът на възрастовата група 35 - 49 години в края на периода се запазва близо до базовото равнище на показателя.

10. Структура на активните мъже по възрастови групи, категории образование и години на преброяванията

(Проценти)

Възрастови групи	Общо	Образователни категории			
		висока	средна	ниска	необразовани
1985					
Общо	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
Под 35	36.1	31.7	52.3	27.7	16.4
35 - 49	35.3	41.1	32.6	38.9	25.7
Над 50	28.6	27.2	15.1	33.4	57.9
1992					
Общо	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
Под 35	39.1	30.4	49.7	27.9	27.5
35 - 49	41.0	47.0	38.9	43.5	29.7
Над 50	20.0	22.6	11.4	28.6	42.7
2001					
Общо	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
Под 35	41.1	29.5	45.7	35.9	51.5
35 - 49	37.0	44.1	38.0	32.8	23.0
Над 50	21.9	26.4	16.3	31.2	25.5
2011					
Общо	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
Под 35	34.6	30.7	35.4	33.5	56.1
35 - 49	37.4	38.3	38.6	33.8	25.4
Над 50	27.9	31.0	26.0	32.7	18.5

Източник: Изчисленията са направени по данни на НСИ, Публикации от преброяванията на населението през периода 1985 - 2011 година.

11. Структура на активните жени по възрастови групи, категории образование и години на преброяванията

(Проценти)

Възрастови групи	Общо	Образователни категории			
		висока	средна	ниска	необразовани
1985					
Общо	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
Под 35	42.1	46.9	55.9	31.7	19.1
35 - 49	38.2	42.7	34.3	42.5	35.0
Над 50	19.6	10.4	9.8	25.7	45.8
1992					
Общо	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
Под 35	42.3	36.9	50.7	33.1	30.3
35 - 49	44.7	51.4	41.6	47.1	38.6
Над 50	13.0	11.7	7.7	19.8	31.1
2001					
Общо	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
Под 35	39.5	37.8	40.6	36.5	47.3
35 - 49	41.8	45.1	43.0	37.9	29.7
Над 50	18.6	17.1	16.4	25.5	23.1
2011					
Общо	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
Под 35	31.9	33.1	30.4	30.8	45.6
35 - 49	39.5	39.5	40.5	37.1	30.8
Над 50	28.6	27.3	29.1	32.0	23.7

Източник: Изчисленията са направени по данни на НСИ, Публикации от преброяванията на населението през периода 1985 - 2011 година.

Във възрастовите разпределения на мъжете и жените с високо образователно равнище от началото на разглеждания период до 2001 г. са налице значителни различия. През базовата година при жените преобладава дялът на най-младите в общия брой на високообразованите, докато дялът на лицата над 50 години е сравнително нисък (1/10 от общия дял). При мъжете в базовата година е характерно съвсем различно разпределение. При тях най-висок е дялът на групата 35 - 49 години, а дялът на лицата над 50 години достига почти 1/3 от общия брой на активните мъже с високо образование.

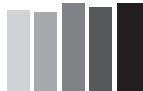
До 1992 г. както за жените, така и за мъжете има незначително намаляване на дела на най-младото икономически активно население под 35 години (в рамките на 1 пункт). За средните възрастови групи (35 - 49 години) е характерно повишаване на техния дял, като при жените то е по-ярко изразено (9 пункта). При високите възрасти се наблюдават противоположни тенденции по пол. Докато при мъжете дялът на икономически активното население над 50 години намалява с около 5 пункта, при жените не се наблюдава изменение.

В резултат на протеклите процеси в края на периода има малки различия по пол в повъзрастовите разпределения на активните лица с високо образование. Това означава, че през разглеждания период бързо остаряват активните жени с високо образование.

Относителните дялове на лицата от най-младите възрастови групи със средно образование по пол следват общата тенденция за цялото икономически активно население. Както при мъжете, така и при жените в началото на разглеждания период дяловете им надхвърлят 1/2 от общия брой. Те постепенно намаляват, като през 2011 г. достигат около 1/3 от съответния брой на икономически активно население със средно образование. От началото на разглеждания период до 1992 г. се наблюдава увеличение от 7 пункта за средните възрастови групи 35 - 49 години. След това стойността на показателя не се променя до края на периода при мъжете и се колебае слабо около достигнатото равнище през 1992 г. при жените.

През 1985 г. съществува малка разлика в дяловете на икономически активното население над 50 години със средно образование по пол в полза на мъжете (от 5 пункта). При най-възрастните среднисти до 1992 г. се наблюдава намаление, което е малко по-силно при мъжете - в рамките на 4 пункта. До 2001 г. е регистрирано увеличение както при мъжете, така и при жените, довело до изравняване на съответните показатели за тях. В края на разглеждания период относителният дял на мъжете от тази възрастова група вече надхвърля с около 10 пункта базовото равнище. При жените протича аналогичен процес, но с висока скорост - разликата с базовото равнище е в рамките на 20 пункта.

Аналогични процеси протичат и при категорията на активните мъже с ниско образование, като в края на разглеждания период относителните дялове на трите възрастови групи в категорията на нискообразованите са еднакви. За жените от съответната образователна категория е характерно

повишаване на дела на лицата над 50 г. за сметка на намаляване на този на възрастовата група 35 - 49 години. В резултат на това и при нискообразованите жени през 2011 г. се наблюдава силно доближаване на относителните дялове на трите възрастови групи.

Най-значителни са промените във възрастовата структура на икономически активното население с начално и по-ниско образование през разглеждания период. Докато през 1985 г. необразованите мъже на възраст над 50 години заемат повече от половината от общия брой на лицата в тази категория, то в края на разглеждания период такъв дял вече имат лицата от възрастовата група под 35 години. При необразованите жени протича аналогичен процес през разглеждания период.

Получените резултати показват, че в началото на периода възрастовите структури на различните категории по образование се различават значително. Разликите в една и съща категория образование по пол не са много големи и структурите по пол са подобни.

В началото на периода възрастовите структури на необразованите както при общото икономически активно население, така и по пол се различават съществено от съответните за останалите образователни категории. Различията се изразява в много високата степен на остаряване на активните лица от тази категория.

До края на периода протичат процеси, които водят до силно сближаване на възрастовите структури на трите категории - високо, средно и нискообразовани активни лица. Тази тенденция се наблюдава както общо за икономически активното население, така и при мъжете и жените.

Възрастовата структура на необразованите отново е коренно различна в края на периода от тази на другите категории по образование. Характерно е силното ѝ подмладяване с почти половината от активните лица под 35 години. При необразованите активни мъже показателят за най-младата възрастова група надвишава с около 10 пункта този за жените.

Накрая са представени резултатите от анализа по местоживееене. При лицата с високо образователно равнище в градовете и в селата протичат аналогични процеси на изменения във възрастовата структура, водещи до бързо остаряване на тази категория икономически активно население (табл. 12 и 13). Те се изразяват в намаляване на дела на най-младата възрастова група, което е по-ярко изразено в селата (с 8 пункта), и увеличаване на дела на групата над 50 години с около 10 пункта.

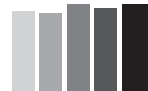
12. Структура на активните лица в градовете по възрастови групи, категории образование и години на пребояванията

(Проценти)

Възрастови групи	Общо	Образователни категории			
		висока	средна	ниска	необразовани
1985					
Общо	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
Под 35	40.0	39.3	50.8	26.8	22.8
35 - 49	38.3	42.3	35.5	42.4	29.4
Над 50	21.6	18.4	13.6	30.9	47.9
1992					
Общо	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
Под 35	40.3	33.7	47.5	28.0	38.1
35 - 49	45.0	50.1	42.4	47.7	36.2
Над 50	14.7	16.2	10.1	24.3	25.8
2001					
Общо	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
Под 35	40.3	34.2	43.0	36.5	57.7
35 - 49	40.6	45.2	40.4	35.6	27.4
Над 50	19.2	20.6	16.6	27.9	14.9
2011					
Общо	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
Под 35	33.4	32.0	33.6	33.5	53.9
35 - 49	38.5	39.1	39.1	34.0	28.1
Над 50	28.1	28.8	27.3	32.5	18.0

Източник: Изчисленията са направени по данни на НСИ, Публикации от пребояванията на населението през периода 1985 - 2011 година.

Най-съществените промени във възрастовата структура се наблюдават при лицата със средно образование. В градовете през базовата година делът на най-младите е 1/2 от общия брой активни лица със средно образование, а до края на периода той намалява значително с около 20 пункта. Голямо увеличение с около 15 пункта се регистрира в дела на икономически активното население над 50-годишна възраст между началната и крайната година. В селата процесът на намаление на най-младата част от икономически активното население със средно образование протича още по-интензивно - от 68.0 на 32.1% (или над 2 пъти). Същевременно се отчита и процес на нарастване на относителния дял на

активните лица над 50-годишна възраст, особено след 1992 година. В резултат на това в края на периода делът на икономически активното население над 50 години в селата се изравнява по размер със съответния показател за градовете.

13. Структура на активните лица в селата по възрастови групи, категории образование и години на пребояванията

(Проценти)

Възрастови групи	Общо	Образователни категории			
		висока	средна	ниска	необразовани
1985					
Общо	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
Под 35	36.8	41.5	68.0	32.7	15.1
35 - 49	33.3	38.2	24.5	38.2	31.1
Над 50	29.9	20.2	7.5	29.1	53.8
1992					
Общо	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
Под 35	41.5	37.4	60.1	32.3	23.8
35 - 49	37.4	40.9	32.1	42.4	33.4
Над 50	21.2	21.7	7.8	25.3	42.8
2001					
Общо	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
Под 35	40.6	36.6	45.2	35.9	42.5
35 - 49	35.7	38.0	39.3	34.3	25.3
Над 50	23.7	25.4	15.5	29.8	32.2
2011					
Общо	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
Под 35	33.0	33.5	32.1	31.3	48.1
35 - 49	38.3	37.5	40.6	36.4	27.7
Над 50	28.7	29.0	27.4	32.3	24.2

Източник: Изчисленията са направени по данни на НСИ, Публикации от преброяванията на населението през периода 1985 - 2011 година.

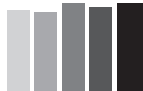
При категорията на необразованите и в градовете, и в селата през базовата година делът на лицата над 50 години заема около 1/2 от общия брой. Процесът на намаление на дела на икономически активното население над 50 години е по-интензивен в градовете. В края на периода делът на най-възрастните активни лица без образование е намалял с 30 пункта в сравнение

с 1985 г. и в градовете, и в селата. При най-младата необразована част от икономически активното население както в градовете, така и в селата протича обратен процес на увеличение, като в края на периода дяловете им достигат около 1/2 от общия брой.

В началото на изследвания период различията между дяловете на отделните възрастови групи за общото икономически активно население в селата и градовете са сравнително малки (табл. 12). Те са в интервал от 8 пункта. Освен това дяловете на лицата под 35 години и от 35 - 49 години са приблизително еднакви. След 1985 г. започват процеси на колебание в дяловете на всички възрастови групи както в селата, така и в градовете. В градовете във възрастовата група 35 - 49 години промяната в дела до края на периода е незначителна - в рамките на 1 пункт. В селата има малко увеличение на съответния показател (със 7 пункта). Намаляването на дела на най-младата възрастова група в градовете и селата до края на периода е почти еднакво (съответно 8 и 7 пункта). Трябва да се посочи, че в последната трета от изследвания период дяловете на най-младата възрастова група както в градовете, така и в селата вече спадат под базовите си равнища. При най-възрастните има увеличение от 7 пункта в градовете, докато в селата техният дял се запазва без промяна. В резултат на тези процеси в края на изследвания период повъзрастовите разпределения на активните лица в градовете и селата са приблизително еднакви.

В началото на разглеждания период има съществени различия в разпределенията на икономически активните лица по възраст за различните категории образование. В същото време е налице голямо подобие според категорията образование независимо от признака „местоживеене”. В края на периода се наблюдава голямо сближаване и почти уеднаквяване на повъзрастовите разпределения при активните лица с високо, средно и ниско образование. Тази констатация е валидна за активното население и в градовете, и в селата.

Наред с това следва да се отбележи напълно различната от посочените три категории възрастова структура на активните лица без образование. Тази категория икономически активни лица, както беше отбелязано, се характеризира с изключително млада възрастова структура в края на изследвания период.

Заклучение

Получените резултати от анализа на измененията в разпределенията на икономически активните и заетите лица по пол, възраст и местоживеене в зависимост от категориите образование през периода 1985 - 2011 г. водят до няколко извода.

Първо, през разглеждания период се наблюдава тенденция на трайно намаление на общия брой на икономически активното население, което засяга в почти еднаква степен и двата пола. Наред с това намалението е по-силно изразено при зетите лица отколкото при активните лица. Различията по пол са незначителни и от гледна точка на дългосрочната перспектива може да се каже, че през разглеждания период като цяло се запазва балансът между двата пола. Анализът на измененията на активните и зетите лица по местоживеене разкрива непрекъснато и стабилно намаление на активните и зетите лица през целия период. Същевременно се наблюдава непрекъснато и плавно увеличение на дела на градското в общото икономически активно население, докато в селата се наблюдава обратен процес - на стабилно намаление. Значителното, продължително и повсеместно (на национално равнище, в градовете и в селата) съкращаване на размера на икономически активните и зетите лица е обусловено от множество фактори (демографски, икономически, социални и други), действали през преходния период. Свиващото се възпроизводство на работната сила в продължение на толкова дълъг период от време обаче може да се превърне във фактор, забавящ успешното икономическо и социално развитие на страната през следващия период.

Второ, признакът „образование” има значително влияние за равнищата на активност и заетост. Разглежданият период се характеризира с трайна тенденция на повишаване на образователното равнище на активното и зетото население. Анализът на структурата по категории образование на икономически активното население показва, че настъпването и развитието на кризата не се е отразило върху тенденцията на непрекъснато и постъпателно повишаване на образователното равнище на активното население. Нещо повече - като относителен дял и абсолютен размер категориите с високо образование се увеличават в рамките на изследвания период. Тази тенденция е положителна, тъй като това е знак, че населението на страната осъзнава важността и необходимостта от образование и квалификация като гаранция за „задържане” на пазара на труда. В структурите по образователни категории на зетите лица също се наблюдават положителни промени - нарастват дяловете на зетите лица с високо и средно образование, а намалява броят на зетите с ниско образователно равнище и на необразованите зети.

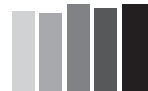
Трето, получените резултати показват процес на трайно застаряване на икономически активното и заетото население както на върха, така и в основата на възрастовата пирамида през разглеждания период. Този процес се наблюдава във всички разпределения независимо от анализирания признак - пол и местоживее - и независимо от образователната категория. Осъществяването на преход към пазарна икономика в страната подпомогна тази тенденция. Коренно се промениха принципите на функциониране на социалното осигуряване, на здравеопазването, социалните грижи и други, които оказват влияние върху застаряването на населението. Миграционните процеси, намаляването на смъртността и раждаемостта също влияят върху остаряването на икономически активното население. Повишаването на определената от закона възраст за пенсиониране е важен фактор за засилване на процеса на остаряване сред активните и зетите лица. Тази тенденция се отразява негативно върху системата за социално осигуряване в страната.

Четвърто, в края на разглеждания период се забелязва значително доближаване на възрастовите разпределения в три от образователните категории. Изключение прави категорията на необразованите активни лица, при която се наблюдава значително подмладяване на възрастовата структура. При съвременните изисквания за повишаване на качеството на човешките ресурси това може да окаже отрицателно влияние върху ефективността и конкурентоспособността на националната икономика.

Пето, възрастово-половите разпределения на зетите са много близки до съответните за цялото икономически активно население и това е валидно както за цялата страна, така и по местоживее. Съществуват по-значими различия между активните и зетите във възрастовата група под 35 години, следвани от възрастовата група над 50 години.

Резултатите от анализа показват, че настъпилите промени и реструктурирането на икономиката поставят нови изисквания към образованието и квалификацията на икономически активните лица за „задържане“ на пазара на труда. Изследваният период на преход се характеризира и със засилващия се дисбаланс между качествените характеристики на активното население като цяло и по местоживее в страната. Тези резултати поставят все по-остро въпросите доколко образователната подготовка съответства на потребностите на пазара на труда и има ли връзка между образователната система и работодателите.

Друг проблем, пред който сме изправени, е намаляването на населението в трудоспособна възраст в резултат на външната миграция. Тя оказва влияние не само върху демографската ситуация, но и върху качествените характеристики на човешкия капитал в бъдеще. Голяма част от българските емигранти са високообразовани и квалифицирани специалисти, значителна част от които работят в областта на науката и висшето образование (Зарева, 2010).

В заключение може да се каже, че образованието, заетостта и безработицата са взаимно свързани признаци, защото „са активен регулатор на пазара на труда от гледна точка на предлагането на работна сила с определено образователно равнище, професия и квалификация и в същото време той „заявява“ (поръчва) необходимото количество, номенклатура и качество образователен продукт, който трябва да бъде на разположение за осъществяване на стопанските и социалните процеси” (Лулански, 2001). По-високото образователно равнище води до съкращаване на продължителността на безработицата и гарантира по-голяма стабилност на заетостта.

Образованието може да бъде предпоставка за по-висока заетост и съответно по-ниско равнище на безработица само ако трудоспособното население, което то създава, притежава професионализъм и способност за адаптация към променящите се условия (Калчев, 2004). Казано по друг начин, чрез безработицата могат да се забележат дефектите в образователната система.

ЦИТИРАНА ЛИТЕРАТУРА:

Атанасова, М. (2010). Участие на заетите в обучение - сравнителни характеристики и сегментирани групи, Научни трудове, УНСС, том 1, с. 8 - 35.

Балабанов и колектив (2004). Бюджетна, образователна, научна и технологична политика на държавата за конкурентоспособно икономическо развитие. София, АИ „Марин Дринов”.

Белева, И. (2001). Политиката по заетостта и безработицата в България в преходния период, ИИ на БАН, София, АИ „Марин Дринов”.

Борисова, К. (2007). Остаряване на населението. Отражение върху икономически активното население в България. София, АИ „Марин Дринов”.

Борисова, К. (2011). Различия по пол в равнищата на икономическа активност в България, София, АИ „Марин Дринов”.

Борисова, К. (2011). Режимът на възпроизводство на населението в България и отражението му върху предлагането на работна сила, София, АИ „Марин Дринов”.

Владимирова, К. (2000). Жените на пазара на труда. София, УИ „Стопанство”.

Владимирова, К. (2007). Човешкият потенциал за икономически растеж и конкурентоспособност на българската икономика. Годишник на УНСС, с. 123 - 173.

Владимирова, К. (2012). Управление на човешките ресурси: политики за ресурс или за потенциал за развитие и социален прогрес. Годишник на УНСС, с. 95 - 139.

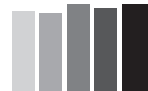
Георгиева, Н. (2010). Младите хора трябва да придобиват нови умения, за да са подготвени за бързо променящите се нужди на пазара на труд. Болонски процес, сборник статии, с. 10 - 27.

Гоев, В. (1997). Статистическо моделиране на динамиката на броя на заетите лица в България за периода 1989 - 1996 г. и прогноза до 1998 г. Икономически алтернативи, кн. 7.

Господинова, С. (2011). Динамика и реструктуриране на заетостта в сферата на услугите и в българската икономика за периода 1997 - 2008 г., Икономически алтернативи, бр. 2, с. 102 - 115.

Димитрова, И. (2012). Преход от висше образование към заетост - същност, основни проблеми и перспективи за България. Дисертационен труд. УНСС

Дулевски Л. (2009). Методологически предизвикателства пред оценката на човешкия капитал и възвръщаемостта на вложените в него инвестиции, Научни трудове, том 2, София, УНСС.

- Зарева, И.** (2010). Човешкият капитал в България - формиране, състояние, използване, насоки за развитие, ИИ на БАН, София, АИ „Марин Дринов”.
- Зарева, И.** (2000). Преструктуриране на работната сила и развитие на системата на образование и квалификация, сп. Икономически изследвания. Година IX, книга 2, с. 113 - 144.
- Захаријева-Христова, К.** (2007). България в Европейския съюз: първи стъпки. Юбилейна научно-практическа конференция, 25 - 27 май 2007 г. ВТУ „Св. св. Кирил и Методий”.
- Кънев, В.** (2005). Европейската стратегия за заетост и българският трудов пазар (средносрочни и дългосрочни хоризонти). Икономическа мисъл, 2/2005, с. 29 - 45.
- Калчев, Р.** (2004). Обучението на работната сила като елемент от активната политика на трудовия пазар в България, Икономически университет, Варна, Годишник, том 76,
- Лулански, В.** (2001). УНСС, Научни трудове, том 1/2001 г.
- Минков, М.** (1984). Характеристика на българското население, С., Наука и изкуство.
- НСИ** (1985). Преброяване на населението и жилищния фонд през 1985 г. С., т. 1.
- НСИ** (1992). Преброяване на населението и жилищния фонд през 1992 г. С., т. 1.
- НСИ** (2001). Преброяване на населението и жилищния фонд през 2001 г. С., т. 1.
- НСИ** (2011). Преброяване на населението и жилищния фонд през 2011 г. С., т. 1.
- Цанов, В.** (1996). Трудовият пазар в България: Отражение на противоречивите реалности, София, Горекс прес.
- Цанов, В.** (2002). Глобализацията и висшето образование. Икономическа мисъл, 1/2002.
- Шопов, Д.** (2005). Основни характеристики на заетостта в България през годините на прехода, Икономически алтернативи, бр. 6, с. 1 - 16.

[http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/employment_unemployment_lfs/methodology/definitions.](http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/employment_unemployment_lfs/methodology/definitions)

ДЕМОГРАФИЧЕСКАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА ЭКОНОМИЧЕСКИ АКТИВНОГО НАСЕЛЕНИЯ В БОЛГАРИИ ПО КАТЕГОРИЯМ ОБРАЗОВАНИЯ СОГЛАСНО ПЕРЕПИСЕЙ НАСЕЛЕНИЯ В ПЕРИОДЕ 1985 - 2011 ГОДОВ

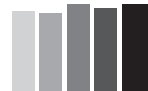
*Адриана Христова**

РЕЗЮМЕ Основной целью настоящего исследования является изучение и анализ изменений в структурах экономически активного населения в Болгарии по образованию и основным демографическим признакам в периоде перехода к рыночной экономике. В нем рассматриваются как количественные, так и качественные характеристики на национальном уровне, при этом проанализированы изменения в численности и образовательной структуре экономически активного населения по трем демографическим признакам - полу, возрасту и месту проживания.

В исследовании измерения образовательного уровня экономически активного населения используется понятие „Образовательная структура”. В соответствии с этим, экономически активное население распределено в нескольких группах в зависимости от завершенной степени образования. Для целей исследования введены четыре категории образования - высокая, средняя, низкая и необразованные лица.

Изменения в образовательной структуре экономически активного населения изучаются на основе системного подхода и теории о воспроизводстве рабочей силы. Они обследованы с помощью традиционных методов статистического анализа для изучения двуизмерных распределений в случаях, когда основной признак является категориальным.

* Докторант на Институте исследования населения и человека к Болгарской Академии Наук, e-mail: addrianadebi@abv.bg.

DEMOGRAPHIC CHARACTERISTICS OF THE ECONOMICALLY ACTIVE POPULATION IN BULGARIA BY EDUCATIONAL CATEGORIES ACCORDING TO POPULATION CENSUSES IN THE PERIOD 1985 - 2011

*Adriana Hristova**

SUMMARY The main objective of the present research is to study and analyze changes in the structure of the economically active population of Bulgaria by education and major demographic attributes in the transition period to market economy. Both quantitative and qualitative characteristics of the active population are studied at national level by analysing changes in the number and educational structure of economically active population according to three demographic attributes: sex, age and place of residence.

The term 'Educational structure' is used in the study as a measure of the educational level of the economically active and employed population. According to it the economically active population is distributed into several groups depending on the level of education completed. Four education categories are introduced in the study: high, medium, low education and illiterate.

The changes in the educational structure of the economically active population were studied on the base of the system approach and the theory of labour force reproduction. They were examined using the traditional methods of statistical analysis for the study of two-dimensional distributions, when the main attribute is categorical.

*PhD student at the Institute for Population and Human Studies at the Bulgarian Academy of Sciences (BAS); e-mail: addrianadebi@abv.bg.